

Sociaal en Cultureel Planbureau

Meer zicht op ouders

Zorgen, problemen en hulpbronnen van ouders van minderjarige kinderen

Meer zicht op ouders

Zorgen, problemen en hulpbronnen van ouders van minderjarige kinderen

Freek Bucx

Evelien Eggink

Mirjam de Klerk

50 jaar spiegel
van de
samenleving

Sociaal en Cultureel Planbureau

Den Haag, mei 2023

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht. Het SCP rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het SCP valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het SCP is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973. Het Koninklijk Besluit is per 1 april 2012 vervangen door de 'Regeling van de minister-president, Minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de Aanwijzingen voor de Planbureaus'.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2023

SCP-publicatie 2023-5

Opmaak binnenwerk: Xerox, Den Haag

Eindredactie en productiebegeleiding: Future Communication, Utrecht

Vertaling samenvatting: Metamorfose Vertalingen, Utrecht

Omslagontwerp: Xerox, Den Haag

Foto omslag: ANP | Lex Broere

Copyright

U mag citeren uit SCP-rapporten, mits u de bron vermeldt.

U mag SCP-bestanden op een server plaatsen mits:

1. het digitale bestand (rapport) intact blijft;
2. u de bron vermeldt;
3. u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Data

SCP-databestanden, gebruikt in onze rapporten, zijn in principe beschikbaar voor gebruik door derden via DANS: dans.knaw.nl.

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

Via onze website kunt u zich kosteloos abonneren op een elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Conclusies en hoofdboodschap	5
1 Doel en aanpak	6
2 Ouders en hun zorgen of problemen	7
3 Ouders en hun hulpbronnen	9
4 Ouders met zorgen over de opvoeding en hulp uit hun omgeving	11
Summary	12
Literatuur	13

Conclusies en hoofdboodschap

Ouders hebben regelmatig vragen, zorgen of problemen omtrent de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen, zo weten we uit eerder onderzoek (De Roos et al. 2021). Er is echter veel minder bekend in hoeverre zij daarnaast ook te maken hebben met problemen op andere levensdomeinen. Ook weten we nog weinig over hoe zorgen en problemen van ouders samenhangen met een gebrek aan hulpbronnen als een laag inkomen. Een gebrek aan hulpbronnen kan het moeilijk maken om met problemen om te gaan en kan bijvoorbeeld ook leiden tot een geringere participatie, een lager welbevinden en minder vertrouwen in de politiek (De Klerk et al. 2023; Vrooman et al. 2023). Met deze publicatie geven we meer inzicht in de zorgen, problemen en hulpbronnen van ouders van minderjarige kinderen. Deze publicatie vormt een verdieping op *Zicht op zorgen* (De Klerk et al. 2023), waarin breder wordt gekeken naar mensen met problemen op meerdere gebieden.

Leg verbindingen met andere domeinen

Dit onderzoek laat zien dat ruim een op de tien ouders te maken heeft met een stapeling van zorgen of problemen op ten minste drie gebieden. Deze ouders hebben bijvoorbeeld niet alleen zorgen over de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen, maar ook geldzorgen en een sociaal isolement. Dit onderstreept het belang van domeinoverstijgend werken: een dergelijke aanpak geeft meer inzicht in de vraag waarom een gezin in een bepaalde situatie terecht is gekomen, wat mogelijk onderliggende problemen zijn en welk soort ondersteuning hier het best op aansluit.

Juist de (integrale) ondersteuning van mensen met problemen op verschillende gebieden komt moeizaam van de grond (Kromhout et al. 2020; Van Dam et al. 2022). Waar dat komt door verschillen in wetgeving (zoals Wmo2015, de Jeugdwet en de Participatiewet), is de rijksoverheid aan zet (zie ook Gebhardt en Feijten 2022). Als onderdeel daarvan wordt gewerkt aan het vereenvoudigen van de uitwisseling van gegevens (zie het wetsvoorstel Wams (TK 2022/2023a)). Voor goede ondersteuning van gezinnen met een stapeling van zorgen of problemen die betrekking hebben op verschillende domeinen, is het van belang om op lokaal niveau de samenwerking tussen organisaties te bevorderen. Dit kan bijvoorbeeld door aan te sturen op gedeelde verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid (Plaisier en Den Draak 2021). Samenwerking tussen hulpverleners kan gestimuleerd worden door aandacht te hebben voor gezamenlijke doelen en overkoepelende regie, en hiervoor de benodigde tijd en middelen ter beschikking te stellen.

Hanteer realistische verwachtingen over 'zelf- en samenredzaamheid'

In beleid wordt veel nadruk gelegd op wat in beleidstermen de 'zelfredzaamheid' en 'samenredzaamheid' van ouders wordt genoemd (TK 2021/2022, 2022/2023b). Dat veronderstelt dat ouders met zorgen of problemen over voldoende hulpbronnen beschikken, zoals het hebben van eigen regie en veerkracht (zie ook WRR 2017). Deze publicatie laat zien dat dat ideaal vaak niet strookt met de werkelijkheid. Juist ouders met zorgen of problemen hebben relatief weinig hulpbronnen. Ongeveer een op de twintig ouders heeft naast een stapeling van zorgen of problemen een tekort aan economische en persoonlijke hulpbronnen; zij bevinden zich in een kwetsbare situatie (zie ook De Klerk et al. 2023). Bovendien krijgen lang niet alle ouders ondersteuning uit hun omgeving (zie ook De Roos et al. 2021).

Het kan waardevol zijn om in te zetten op het versterken van de hulpbronnen van ouders. Niet alleen op economisch gebied, zoals op inkomen, maar ook op persoonlijk gebied, zoals op veerkracht en regie (zie ook Van Baar et al. 2022; Geppert en Muns 2023). Dat dit vaak pas op langere termijn zijn vruchten afwerpt, moet niet worden gezien als een argument om op korte termijn kosten te besparen, maar als een investering voor de langere termijn. De overheid en het maatschappelijk middenveld doen er goed aan oog te hebben voor verschillen in de mogelijkheden van ouders. Daarbij zou aandacht moeten zijn voor welke gezinnen over voldoende hulpbronnen beschikken, bij welke gezinnen de inzet van hulpbronnen versterkt kan worden, welke ouders ondersteuning krijgen vanuit hun netwerk, en wanneer het nodig is om passende, professionele hulp te organiseren.

1 Doel en aanpak

Zorgen of problemen op meerdere gebieden

Nederland telt in totaal ongeveer 3,3 miljoen ouders met minderjarige kinderen, die ruim 1,8 miljoen huishoudens vormen (CBS 2022). Ouders hebben regelmatig vragen, zorgen of problemen omtrent de opvoeding of ontwikkeling van de kinderen, zo weten we uit eerder onderzoek (De Roos et al. 2021). Er is echter veel minder bekend in hoeverre zij daarnaast ook te maken hebben met problemen op andere levensdomeinen, zoals financiën of het voeren van een huishouden. Problemen op andere gebieden kunnen aan de basis liggen van problemen in de ontwikkeling of opvoeding van kinderen, of deze versterken. Om die reden kunnen zij beter in samenhang aangepakt worden, zo is de gedachte achter de decentralisatie van de jeugdhulp en van het bredere sociale domein.

Hulpbronnen bij zorgen of problemen

In de beleidsplannen op het gebied van hulp aan jeugdigen en gezinnen is er (opnieuw) veel aandacht voor wat in beleidstermen de 'zelfredzaamheid' en 'samenredzaamheid' van mensen wordt genoemd (TK 2021/2022, 2022/2023b): als er zorgen of problemen zijn, zouden gezinnen deze zoveel mogelijk zelf moeten oplossen ('zelfredzaamheid'), eventueel met behulp van hun netwerk ('samenredzaamheid'). Dat ideaal veronderstelt dat gezinnen in dat soort situaties beschikken over voldoende hulpbronnen. Dat kunnen economische hulpbronnen zijn, zoals inkomen en werk, persoonlijke hulpbronnen, zoals regie en veerkracht, maar ook hulp van bijvoorbeeld familie of vrienden. In deze publicatie gaan we na in hoeverre dit ideaal overeenkomt met de werkelijkheid: in hoeverre beschikken ouders daadwerkelijk over dergelijke hulpbronnen? We kijken hierbij in het bijzonder naar ouders die te maken hebben met zorgen of problemen op meerdere gebieden.

Informatie uit enquête

Deze publicatie is gebaseerd op informatie uit de enquête SociaalDomeinIndex 2021 (SDI'21). De SCP-publicatie *Zicht op zorgen* (De Klerk et al. 2023) beschrijft op basis van deze gegevens de problemen, hulpbronnen en leefsituatie van de volwassen bevolking. In deze publicatie gaan we dieper in op de situatie van ouders.¹ Meer informatie over dit onderzoek is te lezen in bijlage A, te vinden op www.scp.nl bij dit rapport.²

¹ Voor het onderzoek onder ouders zijn 1357 respondenten geselecteerd: ouders van kinderen van 0-17 jaar. Na weging (voor o.a. selectiviteit in de respons) komt de opbouw van onze steekproef van ouders op belangrijke kenmerken (bv. huishoudvorm en aantal kinderen) overeen met de populatie, en daarmee is onze steekproef representatief te noemen voor de populatie van ouders van minderjarige kinderen.

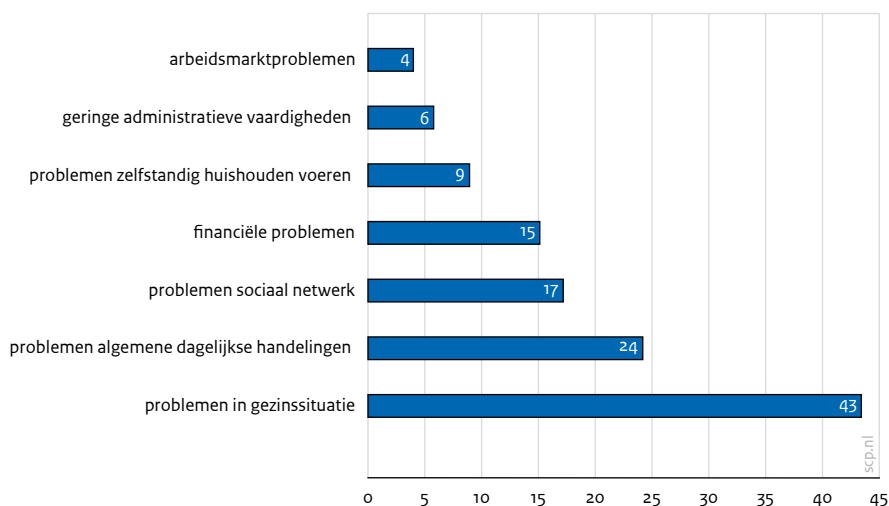
² Wij danken Caroline Vink, senior beleidsadviseur bij het Nederlands Jeugdinstituut en expert opvoeden en ouderschap, als extern lid van de leescommissie voor haar constructieve commentaar bij eerdere versies van deze publicatie.

2 Ouders en hun zorgen of problemen

Ruim vier op de tien ouders hebben zorgen of problemen in de gezinssituatie

Ouders kunnen op verschillende gebieden zorgen of (potentiële) problemen hebben (figuur 2.1; zie voor een uitleg van de zeven gebieden die hier worden onderscheiden bijlage B).³ Ruim vier op de tien ouders hebben zorgen of problemen die betrekking hebben op de gezinssituatie. Zo maken ongeveer drie op de tien ouders zich zorgen over de opvoeding of de ontwikkeling van hun kind(eren), en volgens twee op de tien ouders zijn er psychische problemen in het gezin: bij henzelf, hun partner en/of hun kinderen (niet in figuur). Ook andere problemen, bijvoorbeeld met het netwerk of de financiën, komen regelmatig voor.

Figuur 2.1 Prevalentie van zorgen of potentiële problemen op verschillende gebieden, ouders van kinderen tot en met 17 jaar, 2021 (in procenten, n = 1357)

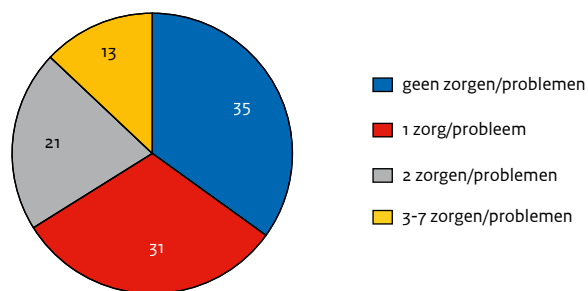
Bron: SCP/CBS (SDI'21)

³ We onderscheiden zeven gebieden waarop ouders met zorgen of problemen te maken kunnen krijgen. Hierbij sluiten we aan bij de *Overall rapportages sociaal domein* (bv. Pommer et al. 2018) en de publicatie over de volwassen bevolking (De Klerk et al. 2023). Aan respondenten is gevraagd of zij bepaalde activiteiten zelf kunnen verrichten, en of zij te maken hebben met bepaalde omstandigheden, zoals betalingsachterstanden of een gebrek aan sociale contacten. We spreken van zorgen of problemen, maar de respondenten hoeven dit zelf niet als een probleem te ervaren; daarom spreken we ook wel van *potentiële* problemen.

Bij ruim een op tien ouders is er stapeling van zorgen of problemen

Ruim een op de tien ouders heeft zorgen of problemen op drie of meer gebieden (figuur 2.2); we spreken dan van een stapeling van zorgen of problemen. Zorgen of problemen in de gezinssituatie komen vaak voor in combinatie met financiële problemen, of met een gebrek aan sociale contacten. Problemen kunnen samenhangen of elkaar versterken. Zo is uit eerder onderzoek bekend dat financiële problemen voor spanningen in het gezin kunnen zorgen, en dat spanningen in een gezin op hun beurt ook tot financiële problemen kunnen leiden (Conger et al. 2010).

Figuur 2.2 Stapeling van zorgen of potentiële problemen op verschillende gebieden, ouders van kinderen tot en met 17 jaar, 2021 (in procenten, n = 1357)

Bron: SCP/CBS (SDI'21)

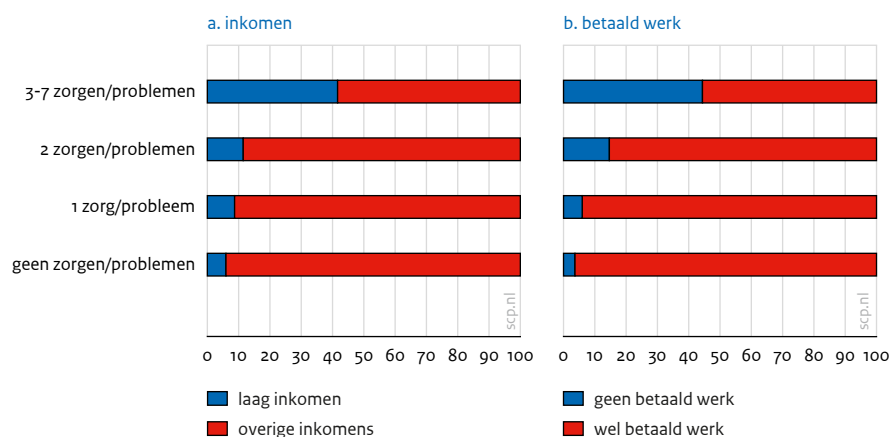
3 Ouders en hun hulpbronnen

Wanneer mensen zorgen of problemen hebben, is het belangrijk om voldoende hulpbronnen te hebben. Deze kunnen een tegenwicht bieden tegen zorgen of problemen, doordat zij de draagkracht van mensen kunnen vergroten. Helaas blijken ouders met een stapeling van zorgen of problemen juist relatief weinig hulpbronnen te hebben. Zij hebben daarmee niet alleen een grote draaglast, maar ook minder draagkracht.

Ouders met een stapeling van zorgen of problemen hebben vaak laag inkomen en geen werk...

Er zijn verschillende typen hulpbronnen. Zo zijn inkomen en betaald werk economische hulpbronnen. Ouders met een stapeling van zorgen of problemen hebben vaker een laag inkomen en minder vaak werk dan andere ouders (figuur 3.1). Zij hebben daardoor minder mogelijkheden om betaalde hulp in te schakelen. Andersom kunnen de zorgen of problemen ertoe leiden dat ouders minder in staat zijn om te werken of inkomen te vergaren.

Figuur 3.1 Economische hulpbronnen (inkomen, betaald werk) naar aantal zorgen of potentiële problemen, ouders van kinderen tot en met 17 jaar, 2021 (in procenten, n = 1357)^a

a Laag inkomen: 20% laagste (netto gestandaardiseerde) huishoudinkomen.

Bron: SCP/CBS (SDI'21)

... en ook minder regie en veerkracht

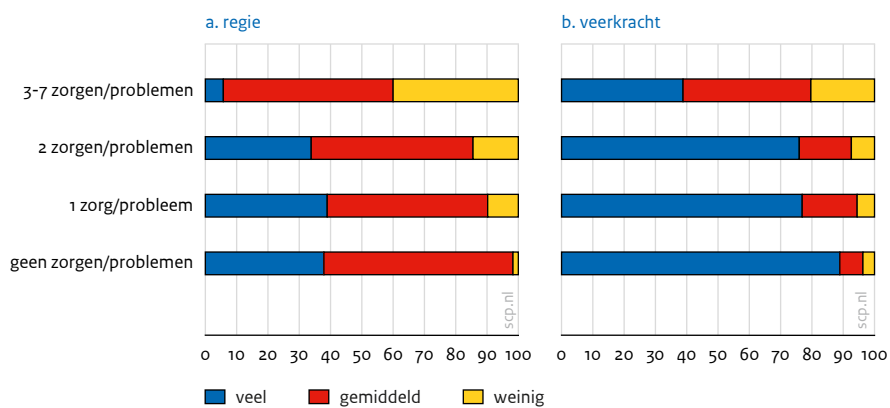
Regie en veerkracht zijn voorbeelden van persoonlijke hulpbronnen. Regie is de mate waarin mensen het gevoel hebben dat zij zelf sturing kunnen geven aan hun leven, ondanks de moeilijkheden die zich kunnen voordoen (Kaljauw en Van Vliet 2015).⁴ Veerkracht gaat over de mate waarin mensen in staat zijn om om te gaan met de moeilijkheden die er op hun pad komen (Smith et al. 2008; Pommer et al. 2018).⁵

⁴ Regie is gemeten met vijf stellingen (Pearlin en Schooler 1978), zoals 'Ik heb weinig controle over de dingen die me overkomen' en 'Sommige van mijn problemen kan ik met geen mogelijkheid oplossen'.

⁵ Veerkracht is gemeten met twee stellingen: 'Het is moeilijk voor mij om verder te gaan als er iets vervelends gebeurt' en 'Ik heb de neiging veel tijd te nemen om over tegenslagen in mijn leven heen te komen'. Deze stellingen zijn afkomstig uit de *Brief resilience scale* (Smith et al. 2008).

Ouders met een stapeling van zorgen of problemen ervaren minder regie en hebben minder veerkracht dan ouders die minder problemen hebben (figuur 3.2). Onduidelijk is wat hier oorzaak is, en wat gevolg. Bij persoonlijke hulpbronnen speelt aanleg een rol, en het is goed mogelijk dat mensen die over minder regie en veerkracht beschikken vaker in de problemen komen in een samenleving waarin er een grote nadruk ligt op zelfredzaamheid. Ook is het denkbaar dat zorgen of problemen (tijdelijk) de inzetbaarheid van persoonlijke hulpbronnen bemoeilijken (Mullainathan en Shafir 2013; WRR 2017).

Figuur 3.2 Persoonlijke hulpbronnen (ervaren regie en veerkracht), naar aantal zorgen of potentiële problemen, ouders van kinderen tot en met 17 jaar, 2021 (in procenten, n = 1337)

Bron: SCP/CBS (SDI'21)

Ongeveer een op de twintig ouders (4%) heeft een stapeling van zorgen of problemen én een tekort aan zowel economische als persoonlijke hulpbronnen. Volgens de definitie in *Zicht op zorgen* (De Klerk et al. 2023) bevinden deze ouders zich in een kwetsbare situatie.

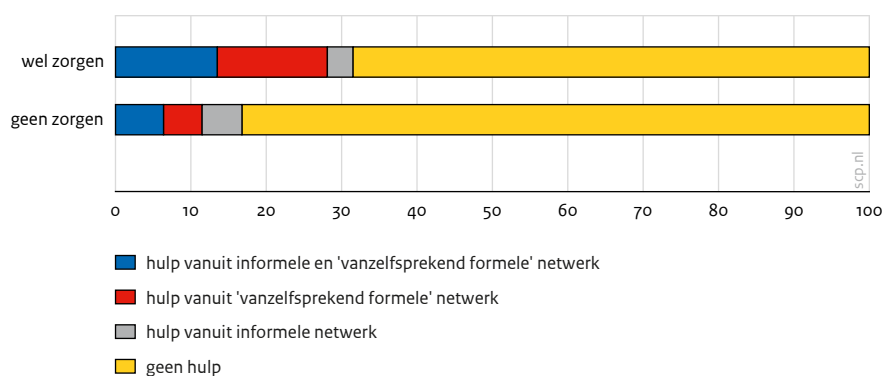
4 Ouders met zorgen over de opvoeding en hulp uit hun omgeving

Ongeveer drie op de tien ouders zegt zich zorgen te maken over de opvoeding of de ontwikkeling van hun kind(eren), zo constateerden we in hoofdstuk 2. In hoeverre kunnen ouders in dit soort gevallen terugvallen op hun omgeving? Ouders zijn ingebed in verschillende leefomgevingen waarin ze ondersteund kunnen worden in hun opvoed- en andere ouderschapstaken, ook wel de ‘pedagogische basis’ (Hoex et al. 2022) of de ‘pedagogische *civil society*’ genoemd (De Winter 2008; Kesselring 2019). Deze omgeving bestaat uit het informele netwerk, zoals familie, vrienden, kennissen en burens, en uit professionals met wie gezinnen op een laagdrempelige manier contact kunnen hebben, zoals medewerkers van het kinderdagverblijf, school, consultatiebureau, Centrum voor Jeugd en Gezin of de huisarts, het zogenoemde ‘vanzelfsprekende formele netwerk’ (RMO 2012; De Roos et al. 2021).

Ouders met zorgen over hun kinderen ontvangen lang niet altijd hulp uit hun omgeving

Ongeveer een kwart van alle ouders zegt het afgelopen jaar hulp te hebben gehad vanuit hun omgeving bij het opvoeden (niet in figuur). Deze hulp komt in gelijke mate van het informele netwerk als van het vanzelfsprekende formele netwerk. Ouders die zorgen hebben over de opvoeding of de ontwikkeling van hun kind, hebben – zoals te verwachten is – vaker hulp gehad dan ouders zonder dergelijke zorgen (figuur 4.1). Maar ook bij deze groep constateren we dat de meerderheid van de ouders geen hulp vanuit hun omgeving krijgt bij de opvoeding. Het is uit de enquêtegegevens niet op te maken of zij wel gebruikmaken van ondersteuning vanuit de Jeugdwet.

Figuur 4.1 Hulp vanuit de omgeving, ouders van kinderen tot en met 17 jaar die wel en geen zorgen hebben over de opvoeding of ontwikkeling van hun kind(eren), 2021 (in procenten, n = 1329)

Bron: SCP/CBS (SDI'21)

Vanuit dit onderzoek hebben we geen zicht op de redenen waarom ouders soms geen hulp krijgen vanuit hun omgeving. Sommige ouders zullen geen behoefte aan hulp hebben, bijvoorbeeld omdat zij hun zorgen of problemen zelf kunnen en willen oplossen. Uit eerder onderzoek (De Roos et al. 2021) is bekend dat ouders die wél behoefte hebben aan hulp of een steuntje in de rug, dat om verschillende redenen niet altijd krijgen. Hier kunnen diverse zaken een rol spelen, zowel aan de ‘vraagkant’ als de ‘aanbodkant’. Aan de vraagkant zijn veel ouders terughoudend met het vragen en ontvangen van hulp, bijvoorbeeld vanwege gevoelens van schaamte. En als het gaat om het aanbod kan er, in het geval van informele hulp, sprake zijn van een beperkt of overvraagd sociaal netwerk.

Summary

Further insights into parents

Worries, problems and resources of parents of underage children

Conclusions and main takeaway

Earlier research (De Roos et al. 2021) revealed that parents regularly have questions, worries or problems about child-rearing or child development. However, much less is known about the extent to which they experience problems in other life domains as well. There are also gaps in our knowledge about the relationship between the parents' worries and problems on the one hand and their lack of resources, such as a low income, on the other. A lack of resources may make it difficult to address problems. Among other things, it may also lead to reduced participation, a lower sense of well-being and a loss of trust in politics (De Klerk et al. 2023; Vrooman et al. 2023). This publication provides further insights into the worries, problems and resources of parents of underage children. It adds context to *Insights into needs and support of people in a vulnerable situation* (De Klerk et al. 2023), which offers a broader perspective on people who experience problems in multiple areas.

Establish links with other domains

This study shows that more than one out of every 10 parents are facing multiple worries or problems in at least three areas, for example because they also worry about money and are socially isolated in addition to having concerns about child-rearing or child development. This underlines the importance of working across domains. Such an approach will yield further insights into why families have ended up in a particular situation, what the underlying problems might be and what kind of support is most suitable.

However, an integrated support offer for those who experience problems in multiple areas has been slow to get off the ground (Kromhout et al. 2020, Van Dam et al. 2022). To the extent that this is due to differences in legislation (such as the Social Support Act 2015, the Youth Act and the Participation Act), it is up to the central government to take action (see also Gebhardt and Feijten 2022). The government has already launched a proposal to make it easier to exchange data (see the draft legislation to tackle multiple problems in the social domain, or Wams Bill (TK 2022/2023a)). To ensure proper support for families with multiple worries or problems in several domains, it is essential to promote cooperation between organisations at the local level. One way to do this is to aim for shared responsibility and accountability (Plaisier and Den Draak 2021). Cooperation between support organisations can be stimulated by working towards common goals under a single umbrella, with all stakeholders dedicating the necessary time and resources.

Have realistic expectations of 'personal and collective self-reliance'

Policies tend to emphasise what is referred to in policymaking circles as the 'personal' and 'collective self-reliance' of parents (TK 2021/2022; 2022/2023b). This presupposes that parents who have worries or problems have access to sufficient resources, such as being autonomous and resilient (see also WRR 2017). This publication shows that this ideal is often at variance with reality. On the contrary, parents who have worries or problems tend to have relatively few resources at their disposal. In addition to facing multiple worries or problems, around one out of every 20 parents lack economic and personal resources and are therefore in a vulnerable situation (see also De Klerk et al. 2023). Moreover, many parents do not receive support from their social environment (see also De Roos et al. 2021).

It may be worthwhile to work towards improved resources for parents – not just economical ones like income, but also personal ones like resilience and autonomy (see also Van Baar et al. 2022; Geppert and Muns 2023). The fact that this is likely to yield benefits only in the long term should not be used as an argument for taking cost-saving measures in the short term, but rather as an opportunity to invest in the future. Both the government and civil-society organisations would do well to recognise that parents have different capabilities. They should focus on identifying which families have access to sufficient resources, which families are in need of improved resources, which parents receive support from the social environment and when it is necessary to organise suitable, professional support.

Literatuur

- Baar, Jeroen van, Nina Bos, Jeannet Kramer en Laura Shields-Zeeman (2022). *Sociale determinanten van mentale gezondheid. Een kennissynthese*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- CBS (2022). *Huishoudens; kindertal, leeftijdsklasse kind, regio, 1 januari*. Geraadpleegd 1 september 2022 via www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/71487ned.
- Conger, Rand D., Katherine J. Conger en Monica J. Martin (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 3, p. 685-704.
- Dam, Mark van, Ewout Bückmann, Femke Polman en Lai van Beek (2022). *Stand van de uitvoering 2022*. Den Haag: VNG Realisatie.
- Gebhardt, Winnie en Peteke Feijten (2022). *Mensbeelden bij beleid. Bewust worden, bespreken en bijstellen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Geppert, Christian en Sander Muns (2023). *Verhoging van minimumloon en bijstand als wondermiddel voor welvaart en welbevinden van de lage inkomensgroep? Een ex-ante analyse van de gevolgen van de beleidswijziging in 2023/24 voor inkomen, gezondheid en welzijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hoex, Josette, Sylvia Vlaardingerbroek, Mariëlle Balledux, Paula Speetjens en Caroline Vink (2022). *Opgroeien doe je samen. Bouwen aan een stevige pedagogische basis*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Kaljauw, Marian en Katja van Vliet (2015). *Naar nieuwe zorg en zorgberoepen: de contouren*. Diemen: Zorginstituut Nederland.
- Kesselring, Marije (2019). De kracht van verbinding. Een sterke basis als fundamenteel ingrediënt in de zorg voor jeugd. In: *Ouderschapskennis*, jg. 22, nr. 3, p. 15-21.
- Klerk, Mirjam de, Evelien Eggink, Inger Plaisier en Klarita Sadiraj (2023). *Zicht op zorgen. Kerncijfers over de problematiek, hulpbronnen, leefsituatie en ondersteuning aan mensen in het sociaal domein*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kromhout, Mariska, Patricia van Echtelt en Peteke Feijten (2020). *Sociaal domein op koers? Verwachtingen en resultaten van vijf jaar decentraal beleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Mullainathan, Sendhil en Eldar Shafir (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. New York: Times Books, Henry Holt and Company.
- Pearlin, Leonard I. en Carmi Schooler (1978). The Structure of Coping. In: *Journal of Health and Social Behavior*, jg. 19, nr. 1, p. 2-21.
- Plaisier, Inger en Maaïke den Draak (2021). *Passende zorg voor ouderen thuis. Knelpunten in kaart*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Pommer, Evert, Jeroen Boelhouwer, Evelien Eggink, Anna Maria Marangos en Ingrid Ooms (2018). *Wisselend bewolkt. Overall rapportage sociaal domein 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- RMO (2012). *Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Roos, Simone de, Freek Bucx en Esther van den Berg (2021). *Sociale netwerken van ouders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Smith, Bruce W., Jeanne Dalen, Kathryn Wiggins, Erin Tooley, Paulette Christopher en Jennifer Bernard (2008). The Brief Resilience Scale: Assessing the Ability to Bounce Back. In: *International Journal of Behavioral Medicine*, jg. 15, nr. 3, p. 194-200 (doi.org/10.1080/10705500802222972).
- TK (2021/2022). *Hervormingen jeugdzorg*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2021/2022, 31839, nr. 853.
- TK (2022/2023a). *Wet aanpak meervoudige problematiek sociaal domein*. Voorstel van wet. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 26295, nr. 2.
- TK (2022/2023b). *Hervormingsagenda jeugd*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 31839, nr. 917.
- Vrooman, Cok, Jeroen Boelhouwer, Jurjen Iedema en Ab van der Torre (2023). *Eigentijdse ongelijkheid. De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal. Verschil in Nederland 2023*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Winter, Micha de (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Van achter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP.
- WRR (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Dit is een uitgave van:

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

50 jaar spiegel
van de
samenleving

